

Mīsele + mō + lupela

Ko e Polokalama Huhumalu'i makehe

Malu'i 'a ho'o tama he taimi ni mei he mīsele , mō pe a mō e lupela

Foomu ke fakahā pe 'oku loto
pe ta'eloto 'a e mātu'a

Kātaki 'o fakamo'oni 'i he foomú pea fakafoki ki he 'apiakó.



Tongan

immunise
their best protection

Foomu mei he 'apiako ke fakahā pe 'oku loto pe ta'eloto 'a e matu'a ki he huhumalu'i MMR

Na'e lahi 'a e fānau iiki na'e 'ikai ke nau huhumalu'i mīsele , mō mo e lupela 'i he 'enau kei iiki. Koe'uh i ke oua na'a to mai ha to'umahaki 'i he kaha'u, 'oku 'oatu ai 'a e faingamālie huhumalu'i TA'ETOTONGI 'i he ako'anga ke malu'i kinautolu mei he mīsele , mō pea mo e lupela.

'Oku 'oatu 'i he foomu ni 'a e fakamatala fekau'aki mo e huhumalu'i MMR pea mo ha kole ha ngofua ke huhumalu'i a ho'o tamā 'i 'apiako.

Kātaki 'o fakafonu 'a e foomu fakangofua (consent) makehe 'o fakafoki mai ki he 'apiako.

Ko e hā 'a e mīsele , mō mo e lupela?

Ko e **mīsele (measles)** ko e vailasi matu'aki pipihi 'aupito. Kimu'a pea fai a e huhumalu'i, na'e meime i puke 'a e fānau iiki kotoa pe 'i he mīsele. Ko e mīsele 'oku hoko ai ha fepetepete'i 'o e kili, fofonu, tae pea mamahi mo hafu 'a e lo'i mata. Ka fakalalahi 'a e mīsele, 'e iku 'o hoko e niumonia, encephalitis (pupula 'ae uto), fakalele pea mate ai mo ha tokosi'i.

Ko e **mō (mumps)** 'oku fakatupu ia 'e he vailasi pea 'oku fakamafola 'i he 'ea. 'Oku fakatupu 'e he mō 'a e mofi pea mo fepulopulasi 'a e keleni (glands) 'i he mata. 'I he kakai tangatā, 'e lava ke fakatupu 'e he mō 'a e pupula 'a e tengā'i mahaki pea 'i he taimi ni'ihi, 'e 'ikai lava ke fakafanau. 'Oku toe lava ke fakatupu 'e he mō 'a e mofi'uto pea mo e fufula 'a e 'uto pe ko e encephalitis.

Ko e fānau na'e 'ikai ke huhu malu'i pea 'e ala ke nau pihia 'i he mīsele pe ko e mō, 'e fiema'u ke nau nofo 'i 'api 'o 'ikai 'alu ki he ako 'o a'u ki he māhina 'e 1.

Lupela (rubella) ko e mahaki 'oku 'ikai lahi 'a 'ene 'asi, pea 'oku fakatupu ia 'e ha vailasi. 'Oku ne fakatupu ha fakakulokula, mofi pea mo e fepulopulasi 'a e keleni (glands) 'i he fānau iiki. 'Oku matu'aki fakatu'utāmaki ia ki he kakai fefine feitama, koe'uh i 'oku ne fakatupu 'a e telinga tuli, kui pea mo ha maumau ki he 'uto 'o e ki'i pēpē te'eki fā'ele'i.



Ka 'e malu'i fēfē 'a ho'o tama?

Ko e malu'i lelei taha ko hono huhumalu'i tu'o 2 'aki 'a e faito'o MMR 'o malu'i ia mei he mīsele , mo mo e lupela. 'Oku hanga 'e he faito'o huhumalu'i 'o kouna'i 'a e sino ke ne ngaohi e ngaahi me'amo'ui malu'i (antibodies) 'oku nau fakafepaki'i 'a e ngaahi mahaki pehē ni.

Ka fetaulaki ha taha kuo 'osi huhumalu'i mo ha taha 'o e ngaahi mahaki ni, 'e hanga 'e he me'amo'ui malu'i (antibodies) 'i hono toto 'o fakafepaki'i 'a e vailasi ni 'o nau hao ai mei he mahaki.

'E fiema'u ke huhumalu'i tu'o 2 'aki 'a e MMR kae malu'i koe

'Oku malava lelei fēfē 'e he faito'o MMR ke fakahoko e malu'i?

Ko e huhumalu'i tuo 2 'aki 'a e MMR te ne malu'i 99% 'a e kakai mei he mīsele mo e lupela, pea 85% 'o kinautolu mei he mō. 'E 'i ai 'a e ki'i tokosi'i 'e huhumalu'i ka te nau kei puke pe. Ka hoko ia, 'e 'ikai ke nau fu'u puke lahi ange ai 'i hono fakaho a mo kinautolu te'eki ke huhumalu'i.

'Oku malu (safe) fēfē 'a e huhumalu'i ko 'eni?

Ko e faito'o MMR 'oku matu'aki lelei 'aupito 'a e 'ikai hoko ai ha fakatu'utāmaki pea talu 'a hono faka'aonga'i ia 'i Nu'usila ni 'i he ta'u 1990. Vakai atu ki he lisi 'o e ngaahi fepaki kovi 'e ala hoko ki ha taha 'i he konga koia 'o e fakamatala ni.

Ko hai 'oku fiema'u ke huhumalu'i?

Kapau 'oku 'ikai te ke fu'u fakapapau'i pe na'e 'osi huhu 'a ho'o tama pe 'ikai pea 'oku fale'i atu 'e he potungāue Ministry of Health ke huhumalu'i pe ia. 'Oku 'ikai ke ha mai 'oku fakatu'utāmaki kapau 'e toe lahi ange 'a e huhu 'oku fiema'u ke fai.

Ko e tokolahī 'o e fānau na'e 'osi fai tu'o 1 pe fakatouloua 'a honau huhumalu'i MMR lolotonga 'enau kei tupu hake. Kaekehe koe'uh i ko e ngaahi liliu ki he Lēsisita Huhumalu'i 'i he 2001 pea mo e 'ikai ke tali mai 'a e ngaahi kole atu ke 'omai 'a e fānau ke fai honau huhu 'i he ngaahi ta'u kimu'a atu 'i he 2005, ko ia ai na'e tokolahī 'a e fānau he to'u ko ia, pea mo e to'utupu he ngaahi 'aho ni na'e 'ikai ke huhu ke malu'i kinautolu.

Kapau na'a ke ha'u mei tu'apule'anga, 'o kau ai 'a e ngaahi fonua 'o e Pasifiki, ko e huhumalu'i na'a ke faka'aonga'i ko ha faito'o kehe ia mo 'ikai malava ke ne malu'i koe mei he mīsele , mō mo e lupela.

Kapau 'oku 'ikai te ke lava 'o fakapapau'i, pe 'ikai ke ma'u 'a ho lekooti, 'oku fale'i atu 'e he potungāue Ministry of Health ke fai leva 'a ho'o huhumalu'i MMR.



Ko hai 'oku totonu ke 'oua na'a huhumalu'i kinautolu?

'Oku tataitaha ke 'i ai ha fānau 'oku 'ikai taau ke huhumalu'i kinautolu. Fakahoko ke 'ilo 'e ho'o toketā, neesi pe ko e toketā mataotao (specialist) kimu'a pea ke toki fakamo'oni 'i he foomu ni kapau ko ho'o tama:

- na'e 'osi hā mei ai ha uesia pe fepaki kovi hono sino mo e huhu 'i he kuohili
- 'oku lolotonga faito'o ko ha kanisā pe ko ha mahaki fakatu'utāmaki kehe
- na'e 'osi fai hano huhutoto (blood transfusion) pe ko ha fa'ahinga faito'o 'aki ha toto 'i he ta'u kuo hili atu.

'Oku 'i ai 'e fale'i ke 'oua na'a fai ha huhumalu'i MMR lolotonga 'a e feitama.

'E kei sai pē ke huhumalu'i ha fānau 'oku nau puke he mahaki hela (asthma), fepaki e sino mo ha ngaahi faito'o (allergies) pe ko ha ake puke mei ha puke 'o hangē ko e fofonu.

'Oku anga fēfē hono fakahoko 'o e huhumalu'i?

'Oku huhu'i 'a e MMR ia 'i he funga uma. Ko e fo'i huhumalu'i tu'o 2 'e lava 'o fai 'i he ako'anga. 'E fakahā atu mei he 'apiako 'a e taimi ke fai ai 'a e huhumalu'i hono 2.

Ko fe ha toe feitu'u 'e lava ke fai ai 'a e huhumalu'i 'a 'eku tama?

'E lava ke fai eni ta'etotongi 'e ho'o toketā fakafāmili, kēmisi pe fāmasī ni'ihi (kapau kuo 'osi ta'u 16) pea mo ha kiliniki mo'ui lelei pe. Kapau 'e liliu 'a ho'o fakakaukau 'i he 'amanaki ke fai 'a e huhumalu'i MMR 'i 'apiakō, kataki 'o fetu'utaki hangatonu ki he neesi 'i he 'apiako.

Tokoni ke ta'ofi ha tō mai ha to'umahaki mīsele, mō pe a mo e lupela 'i he komiunitī – fakafonu 'a e foomu 'o fakafoki mai ki he 'apiako he 'aho ni.

Ko e ngaahi faka'ilonga 'e ha mai tupu mei hono fai 'o e huhumalu'i

'Oku tatau pē 'eni mo e huhumalu'i kotoa pē, he 'i he taimi 'e ni'ihi 'e mamahi'ia mo kula 'a e uma 'o ho'o tamā langa pe aake 'a e mata'i huhu.

'Oku tokosi'i ange 'i he toko 1 'o e toko 10 kotoa pe 'e lava ke asi mai ha'a nau ki'i puke 'i ha 'osi ha 'aho 'e 5 ki he 12 hili 'a e huhumalu'i, 'o hangē ko ha mofī, fakakulokula 'o e kili pe ko ha fepulopulasi 'a e keleni (glands).

Ko e ngaahi faka'ilonga 'eni 'e ala 'asi mai pe a fāa hoko ia 'i he 'uluaki 'ahō pe ko e 'aho hono uá:

- langa'ulu
- mofimofī (ongo'i 'afu pe vela)
- ongo'i tokakovi (ongo'i puke)
- pongia, ninimo (ongo'i ma'ama'a 'a e fo'i 'ulu); ka ma'u ha kai pongipongi pe ho'atā he 'aho 'o e huhu, 'e si'i ange ai 'a e pongia mo e ninimo
- ongo'i faingata'a'ia (ongo'i puke, felaangaaki mo mamahi'ia).

Ko e Anaphylaxis ko e fepaki kovi (allergic reaction) lahi mo'oni ia 'e ala hoko 'i ha fa'ahinga huhumalu'i pē. 'Oku tātaitaha pē a 'ene hoko – 'a ia ko e toko 3 pē nai 'e 'asi ai eni hili hano ngāue'aki ha fo'i faito'o ia 'e 1 miliona – pea 'oku 'asi pē ia ha laui miniti si'i hili 'a hono fai 'o e huhu. Kuo 'osi ako'i 'a e tokotaha kotoa pe kuo fakangofua ke nau fai 'a e huhu, ke nau 'ilo e me'a ke fai 'i ha hoko ha me'a pehē. 'E siofi mo tokanga'i 'a ho'o tama he miniti 'e 20 hili 'a e fai hono huhumalu'i kotoa pe. Ko e founiga angamaheni eni ki he huhu malu'i kotoa pe.

Pea 'e fakahinohino atu 'e he neesi 'a e me'a ke fai 'e ho'o tamā, hili 'a hono fai 'o e huhumalu'i.

'E lava ke ma'u atu ha fakahinohino ki he ngaahi fepaki kovi 'a e huhumalu'i ni mei he uepisaiti www.medsafe.govt.nz.

'E si'i ange ke hoko ha fakatu'utāmaki ki ho'o tama mei he huhumalu'i ni 'i hono fakahoa ia mo ha ngaahi maumau pe faingata'a'ia ki he 'ene mo'ui hili ha'a ne puke 'i he mahaki.

Kapau 'e 'asi 'i ho'o tamā ha ngaahi faka'ilonga ngali kehe pe fakatu'utāmaki mei he osi 'oe huhu, kātaki 'o fetu'utaki he vave tahā ki ho'o tōketā pe ko e neesi, ngāue ki tu'a ki he moui lelei 'ae kakai. 'E toe lava ke ke telefoni ta'etotongi ki he Healthline 'i he 0800 611 116 'i ha fa'ahinga taimi pe. 'Oku totonu ke fakahoko 'e he kau ngāue mo'ui lelei 'a e ngaahi fepaki kotoa pē 'e ha mai mei he faito'o malu'i ni ki he Centre for Adverse Reactions Monitoring (CARM). 'E lava foki ke ke tala hangatonu pē eni 'o fakafou ia 'i he uepisaiti 'a e CARM (www.otago.ac.nz/carm).

**Huhumalu'i 'i
'apiako pe 'i
ho'o toketā GP**

Teu ma'u mei fē ha ngaahi fakamatala fakaikiiki ki he me'a ni?

- Fetu'utaki mo ho'o tōketā pe neesi
- A'utonu ki he uepisaiti <http://www.health.govt.nz/immunisation>
- 'E ma'u atu 'a e fakahinohino mo hono fakamatala'i 'a e faito'o huhumalu'i i ha'o kumi i he uepisaiti www.medsafe.govt.nz 'aki 'a e "MMR" pē "Priorix"
- Telefoni ta'etotongi **0800 IMMUNE (0800 466 863)**
- Fetu'utaki ki he neesi i he 'apiako (school nurse) kapau te ke fiema'u ha tokoni ki hono fakafonu 'o e foomu kole ngofua ke fai 'a e huhumalu'i i 'apiako ko'eni, pe ko ha'o feima'u 'a e foomu ni i ha lea kehe.

Ko ho'o ngaahi totonu

Ko e ngaahi tu'utu'uni ki he totonu 'a e kau mahaki i he Code of Health and Disability Services Consumers' Rights 'oku nau fālute kotoa 'a e ngāue 'a e ngaahi kautaha 'oku nau fakahoko ngāue i he ngaahi ngāue'anga mo'ui lelei i Nu'usila. 'E lava ke toe tānaki atu ha ngaahi fakamatala fekau'aki mo e me'a ni mei he uepisaiti www.hdc.org.nz pe ko ha'o telefoni ki he **0800 555 050**.

Ko hono tauhi malu mo fakapulipuli 'a e ngaahi fakamatalá

'E osi ma'u mai mei he ngaahi 'apiako 'a e ngaahi fakamatala 'o hangē ko e hingoa 'o e fānau, fika honau loki ako, 'aho fā'ele'i, tu'asila pe mo e fonua 'o honau tupu'anga. Na'e tonu ke 'osi fakahā atu 'eni 'e he 'apiako ke ke 'ilo ki ai. Ko e ngaahi fakamatala ni pea mo e ngaahi me'a koia 'e ma'u mei ho'o fakafonu 'a e foomu ni 'e tokoni ia ki hono fakalele mo pule'i 'o e polokalama huhumalu'i ni. Ko e fakamatala 'oku hā i he foomu kole ngofua (consent form) pea mo hono fakaikiiki 'a e huhumalu'i kotoa pe kuo 'osi fakahoko pe na'e 'ikai loto ke fakahoko (declined) 'e hiki ia 'o tauhi 'e he poate District Health Board. 'E i ai 'a e ngaahi fakamatala mei ai 'e 'oatu ia ki he lēsisita (National Immunisation Register).

Ko e lēsisita (National Immunisation Register) eni 'oku hiki fakaikiiki ai 'a e ngaahi huhumalu'i kotoa 'oku fakahoko i Nu'usila pea 'oku tauhi ia 'e he potungāue, Ministry of Health.

'Oku tauhi malu e fakamatala ni 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e Health Information Privacy Code. Ko e kau ngāue ma'u mafai mā'olunga pe he ngāue'anga mo'ui lelei kuo 'osi fakamafa'i ke nau sio, ngāue'aki pe liliu ha me'a ai. Ka 'e ngofua ke ke sio koe i he ngaahi fakamatala fekau'aki mo ho'o tamá 'o fakatonutonu ha ngaahi fehālaaki ai. Kapau 'oku ke fiema'u ke fai ia pea ke fetu'utaki ki he neesi 'a'ahi (public health nurse), ho'o tōketā fakafāmili pe ko e senitā mo'ui lelei.

'E ngāue'aki 'e he kau neesi 'a'ahi 'a e ngaahi fakamatala ni:

- ke fetu'utaki ai mo e tōketā pe ko e senitā mo'ui lelei 'oku ke ngāue'akí ke fakamahino mai 'a e ngaahi huhumalu'i kuo 'osi fai ki ho'o tamá
- ke vakai'i na'a 'oku 'i ai ha ngaahi me'a kehe i he 'ene mo'ui ke fai ha tokanga makehe ki ai
- ke fakahā ke 'ilo 'e he 'apiakó pe kuo 'osi huhumalu'i 'a ho'o tamá pe 'ikai
- ke tokoni ki hono vakai'i pe na'e 'aonga pe 'ikai 'a e huhumalu'i pea mo hono fokotu'utu'ha ngaahi polokalama huhumalu'i 'i he kaha'u, pe
- ke 'ave 'a ho'o tamá ki ho'o mou tōketā fakafāmili pe ko e neesi ngāue ke huhumalu'i 'o kapau na'e 'ikai ke 'osi fai ia 'i 'apiako.

'E lava ke ngāue'aki ia 'i ha ngaahi fakatotolo pe fekumi pe ko hono fokotu'utu'ha ngaahi huhumalu'i fo'ou ke fai ka 'e fakapulia'i 'a e ngaahi hingoa ke 'oua 'e 'ilo'i pe ko hai.

Vakai ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e poate (district health board) i homou feitu'u fekau'aki pea mo hono ngāue'aki 'o e ngaahi fakamatala 'oku totonu ke tauhi malu mei he 'ilo ki ai 'e ha taha kehe, pea pehē foki mo e ngaahi fakamatala 'oku tauhi i he ngaahi ako'anga (school roll sharing). Kapau 'oku 'i ai ha'o ngaahi fehu'i fekau'aki mo hono tauhi ke malu pē fakapulipuli 'o e ngaahi fakamatala ni pea ke fetu'utaki ki he enquiries@privacy.org.nz pē telefoni ki he Privacy Commissioner he laine ta'etotongi 0800 803 909.

Fetu'utaki'anga mo e neesi: